

## Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

### Rozsudek ze dne 17. května 2022 ve věci č. 71367/12 a 72961/12 – *Oganezova proti Arménii*

Senát čtvrté sekce Soudu dospěl jednomyslně k závěru, že došlo k porušení práv chráněných článkem 3 Úmluvy ve spojení s článkem 14, když vnitrostátní orgány stěžovatelce, aktivistce za práva LGBT osob a provozovatelce baru pro LGBT komunitu, neposkytly odpovídající ochranu před homofobními útoky a nenávistnými projevy a současně neprovedly účinné vyšetřování žhářského útoku na její klub a navazujících homofobních útoků.

#### I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka je známou členkou LGBT komunity v Arménii a angažuje se v prosazování práv LGBT osob ve své zemi i na mezinárodní úrovni. Stěžovatelka spoluvlastnila a vedla bar v centru Jerevanu, kde se členové LGBT komunity scházeli ke společenským setkáním. Po odvysílání rozhovoru, v němž se zmínila o své účasti na pochodu Gay Pride v Istanbulu, se stala předmětem nenávistné internetové kampaně, zastrašování a výhrůžek na základě své sexuální orientace. Ta vyvrcholila v květnu 2012 žhářským útokem na její bar, nímž byly způsobeny značné škody. Po tomto útoku se staly bar i žalobkyně osobně terčem pokračující agrese téměř každý den po dobu více než dvou týdnů, a to ze strany řady osob. Stěžovatelka byla vystavena výhrůžkám smrti, fyzickému napadání a nenávistným projevům, a to i na internetu. V červnu 2012 opustila Arménii a odjela do Švédska, kde požádala o azyl z důvodu pronásledování kvůli své sexuální orientaci. Dva z pachatelů žhářského útoku byli odsouzeni za úmyslné poškození cizí věci a byl jim uložen podmíněný trest odnětí svobody, proti němuž se žalobkyně neúspěšně odvolala. Její dovolání bylo odmítnuto.

#### II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 3, 8 A 14 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že byla porušena její práva chráněná články 3, 8 a 14 Úmluvy, když jí vnitrostátní orgány neposkytly ochranu před homofobními útoky a urážkami ze strany soukromých osob a neprovedly účinné vyšetřování žhářského útoku na bar a následných útoků. Poukazovala přitom na nedostatečné vyšetření diskriminačního motivu v jednání pachatelů a nedostatečný právní rámec k potírání předsudečných trestných činů proti LGBT komunitě.

##### a) Vymezení rozsahu případu

Soud připomněl povinnost státu předcházet předsudečnému násilí stejně tak jako povinnost odhalit možnou příčinnou souvislost mezi diskriminačním motivem a aktem násilí. Tyto povinnosti patří pod pozitivní závazky zakotvené články 3 a 8 Úmluvy, ale stejně tak mohou být součástí povinnosti státu dle článku 14 Úmluvy zajistit hodnoty zakotvené v článku 3 a 8 Úmluvy bez diskriminace. Dle konkrétních okolností je daný případ zkoumán buď pouze z hlediska jednoho z uvedených ustanovení, nebo je vyžadován souběžný přezkum podle více článků (*M.C. a A.C. proti Rumunsku*, č. 12060/12, rozsudek ze dne 12. dubna 2016, § 105). S ohledem na okolnosti tohoto případu, zejména žhářský útok v kontextu následné nenávistné kampaně vedené proti stěžovatelce, která přiměla policii k přijmutí ochranných opatření, a námitku stěžovatelky, že její tvrzení ohledně homofobního motivu vnitrostátní orgány neprošetřily, rozhodl se Soud podrobit stížnost souběžnému posouzení podle článku 3 ve spojení s článkem 14 Úmluvy (*Identoba a ostatní proti Gruzii*, č. 73235/12, rozsudek ze dne 12. května 2015, § 64) a v případě potřeby také podle článku 8 Úmluvy ve spojení s článkem 14 (*M.C. a A.C. proti Rumunsku*, cit. výše, § 106).

#### *b) Obecné zásady*

Soud připomněl, že diskriminační zacházení může představovat ponižující zacházení ve smyslu článku 3, pokud dosahuje takové závažnosti, že představuje urážku lidské důstojnosti. Konkrétněji, zacházení, které je založeno na předsudcích vůči homosexuální menšině, může v zásadě spadat do působnosti článku 3. Diskriminační poznámky a urážky musí být v každém případě považovány za přitěžující okolnost při posuzování daného případu špatného zacházení ve světle článku 3 (*Identoba a ostatní proti Gruzii*, cit. výše, § 65). To platí zejména pro násilné trestné činy z nenávisti.

Orgány musí učinit všechna přiměřená opatření, aby shromáždily a zajistily důkazy k odhalení pravdy a vydaly plně odůvodněná, nestranná a objektivní rozhodnutí. Je důležité, aby vyšetřování probíhalo důrazně a nestranně vzhledem k potřebě potvrzovat, že společnost takové činy odsuzuje, a udržovat důvěru menšin ve schopnost orgánů chránit je před diskriminačním násilím. Naplnění pozitivních závazků vyžaduje, aby právní řád dokázal vymáhat trestní právo vůči pachatelům takových násilných činů (*Sabalić proti Chorvatsku*, č. 50231/13, rozsudek ze dne 14. ledna 2021, § 95).

Soud zdůraznil, že posuzovat násilí a brutalitu s diskriminačním úmyslem stejným způsobem jako případy, které takový podtext nemají, by znamenalo zavírat oči před činy, které jsou pro základní práva obzvláště destruktivní (*Begheluri a ostatní proti Gruzii*, č. 28490/02, 7. října 2014, § 173).

#### *c) Použití obecných zásad na projednávanou věc*

Soud podotkl, že stěžovatelka *zprvu* namítala, že vnitrostátní orgány neprovedly účinné vyšetřování žhářského útoku, jelikož nevzaly v úvahu jeho homofobní motiv. *Zadruhé*, že namítala, že jí vnitrostátní orgány neposkytly ochranu před navazujícími útoky, které rovněž nevyšetřily.

##### 1. Stupeň závažnosti

Soud uvedl, že skutečnost, že stěžovatelka neutrpěla fyzickou újmu ze strany pachatelů žhářského útoku nebo jiných osob zapojených do následných událostí, nebyla rozhodující. Soud již několikrát shledal, že špatné zacházení motivované homofobií dosahovalo prahu závažnosti článku 3, i když při něm stěžovatel neutrpěl fyzické zranění (*Aghdgomelashvili a Japaridze proti Gruzii*, č. 7224/11, rozsudek ze dne 8. října 2020, §47-49).

Stěžovatelka se stala terčem trvalé a agresivní homofobní kampaně zahrnující žhářský útok na klub a následné výhrůžky smrtí, které ji nakonec přiměly k trvalému opuštění země, kde žila celý život a kde měla své rodinné a sociální vazby. Při posuzování daných incidentů vzal Soud v úvahu nejistou situaci popsanou ve zprávách mezinárodních orgánů, v níž se komunita LGBT v žalovaném státě nacházela. Na tomto pozadí byla diskriminační povaha událostí a míra zranitelnosti stěžovatelky, která se veřejně vystavila útokům vyplývajícím z předsudků na základě odlišné sexuální orientace, obzvláště zřejmá. Soud si povšiml, že klub obecně a stěžovatelka osobně se staly cílem pokračující agrese trvající více než dva týdny téměř každý den, zahrnující verbální urážky a vyhrožování, které byly otevřeně diskriminujícího charakteru.

Podotkl, že cílem útoků bylo zjevně zastrašit stěžovatelku, aby upustila od své veřejné podpory LGBT komunity, včetně znovuotevření baru, který provozovala a v němž se členové LGBT komunity stýkali. Útoky rovněž vedly k tomu, že žalobkyně byla připravena o živobytí v důsledku ztráty zdroje příjmů ze zničeného podniku. Bylo zřejmé, že jednání pachatelů žhářského útoku i osob zapojených do následného obtěžování stěžovatelky bylo promyšlené, motivované homofobními předsudky a mělo za cíl odradit žalobkyni od opětovného otevření baru. Dále se žalobkyně v jednu chvíli musela fyzicky postavit neznámým mužům, kteří jí přímo vyhrožovali a vážně ji ponižovali.

Emoční zátěž stěžovatelky byla dále prohloubena tím, že policie nereagovala řádně a včas; ochranná opatření vůči ní a jejím nejbližším příbuzným zavedla až více než týden poté, co o ně stěžovatelka poprvé požádala, a tato opatření ukončila již po pěti dnech, aniž by cokoli nasvědčovalo tomu, že jim již nehrozí další útoky. Situace, v níž se tak stěžovatelka ocitla v důsledku všech útoků, v ní nutně musela vyvolat pocity strachu, úzkosti a nejistoty, které neslučitelné s respektováním její důstojnosti, a dosáhly tak stupně závažnosti ve smyslu článku 3 ve spojení s článkem 14.

## 2. K tvrzené absenci účinného vyšetřování žhářského útoku.

Pokud jde o namítanou absenci účinného vyšetřování žhářského útoku, policie sice provedla přiměřeně rychlé vyšetřování, avšak nepřijala žádná vyšetřovací opatření jako výslech svědků či ohledání místa činu. Teprve úsilí zaměstnanců nedalekého podniku a stěžovatelky a jejích společníků vedlo k tomu, že dva z pachatelů byli identifikováni na kamerových záznamech a později zadrženi, což umožnilo vnitrostátním orgánům případ vyřešit bez komplikací. Soud dále zdůraznil, že předsudečný motiv byl v této věci od samého počátku zjevný. Navzdory jednoznačným a přímým důkazům, že zapálení baru bylo motivováno sexuální orientací žalobkyně a předsudky vůči LGBT komunitě obecně, byl však žhářský útok vyšetřovacími orgány i soudy řešen toliko jako úmyslné poškození cizí věci.

Podle ustálené judikatury Soudu vyžadovaly shromážděné důkazy účinné uplatnění trestněprávních mechanismů schopných objasnit nenávistný motiv s homofobním podtextem, a identifikovat a případně přiměřeně potrestat odpovědné osoby. Žádné takové mechanismy však ve vnitrostátním trestním právu neexistovaly, neboť diskriminace na základě sexuální orientace a genderové identity nebyla považována za předsudečný motiv ani za přitěžující okolnost při spáchání trestného činu. Navíc článek 226 trestního zákoníku, který kriminalizoval podněcování k nenávisti, se na sexuální orientaci a genderovou identitu nevztahoval. Arménie tak ignorovala dřívější doporučení Evropské komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI), která v tomto ohledu kritizovala arménskou úpravu a zdůraznila, že pro ochranu LGBT komunity je zakotvení homofobní pohnutky do trestního zákona nezbytné. Soud si nadto povšiml, že vnitrostátní právo nedostatečně upravovalo diskriminaci obecně i mechanismy, jak tvrzení ohledně diskriminace vyšetřit.

Vzhledem k jasnému motivu nenávisti, který stál za žhářským útokem na bar, a k nejisté situaci LGBT komunity v žalovaném státě bylo nezbytné, aby se příslušné vnitrostátní orgány náležitě zabývaly otázkou diskriminace, která byla motivem žhářského útoku na bar. Bez takového důsledného přístupu ze strany orgánů činných v trestním řízení by se s trestnými činy motivovanými předsudky zacházelo stejně jako s případy bez takového podtextu a tato lhostejnost by se mohla rovnat strpění nebo dokonce schvalování trestných činů z nenávisti (*Identoba a ostatní proti Gruzii*, cit. výše, § 77).

Soud však nedal za pravdu stěžovateli, že absence účinného vyšetřování vyplývala již ze skutečnosti, že vyšetřující policisté motiv žhářského útoku schvalovali. Uznal sice, že útok byl schvalován politickými lídry země, avšak vzhledem ke zmíněné nedostatečnosti právní úpravy konstatoval, že nelze říci, že to bylo diskriminační smýšlení, které bylo jádrem selhání příslušných orgánů při plnění jejich pozitivní povinnosti účinně vyšetřit žhářský útok (*Beizaras a Levickas proti Litvě*, č. 41288/15, rozsudek ze dne 14. ledna 2020, § 129). Soud nicméně s ohledem na výše uvedené uzavřel, že orgány nesplnily svou pozitivní povinnost účinně vyšetřit, zda žhářský útok představoval trestný čin s homofobním motivem.

## 3. K reakci vnitrostátních orgánů na oznámení stěžovatelky ohledně útoků navazujících na žhářský útok a nenávistných projevů

Soud konstatoval, že v návaznosti na útoky na stěžovatelku po žhářském útoku nebyla navzdory podaným trestním oznámením přijata žádná vyšetřovací opatření. Přivolaná policie jednou toliko navštívila klub a opět odjela. Ochranná opatření byla zavedena opožděně až po patnácti dnech od prvního útoku a po pěti dnech byla z nejasných důvodů ukončena. Soud shledal, že vzhledem k tomu, že policie rozhodla o zavedení těchto opatření, protože vyhodnotila, že existuje "reálné nebezpečí ohrožující život, zdraví a majetek stěžovatelky", rozhodnutí o jejich zrušení vyžadovalo pečlivé vyhodnocení přetrvávání těchto rizik. Důvody pro toto rozhodnutí však vláda nepředložila. Kromě toho neexistoval žádný náznak následných opatření v reakci na oznámení stěžovatelky a žádný z násilných incidentů nebyl zmíněn v obžalobě ani v soudních rozhodnutích. Soud naznal, že orgány činné v trestním řízení by v každém případě ani neměly k dispozici právní cestu, jak incidenty řádně řešit, zejména v souladu s požadavky Úmluvy posoudit jejich homofobní povahu. Orgány tak neposkytly stěžovateli po žhářském útoku odpovídající ochranu před předsudečně motivovanými útoky soukromých osob a neprovedly účinné vyšetřování jejich tvrzení ohledně homofobních útoků.

Co se týče nenávistných projevů, Soud zhodnotil, že z předložených dokumentů neplyne, že by v reakci na oznámení stěžovatelky a jí dodané důkazy byla přijata jakákoli smysluplná opatření. Stejně jako ve věci *Beizaras a Levickas proti Litvě* (cit. výše) obsahovaly i v této věci nenávistné komentáře neskrývané výzvy k násilí vůči stěžovateli, které vyžadovaly trestněprávní ochranu. Taková možnost však podle vnitrostátního trestního práva neexistovala. Kromě toho, s ohledem na žhářský útok i navazující násilné útoky, které verbálním urážkám online předcházely, měly brát vnitrostátní orgány nenávistné komentáře na sociálních sítích o to vážněji. Místo toho se sami poslanci a další političtí lídři dopustili netolerantních prohlášení, když činy pachatelů žhářského útoku veřejně podpořili. Soud si dále povšiml, že ačkoli od té doby vnitrostátní právo přistouplilo k zákazu nenávistných projevů, sexuální orientace a genderová identita stále nepatří mezi charakteristiky obětí trestného činu nenávistných projevů. V důsledku toho úřady také adekvátně nereagovaly na homofobní nenávistné projevy, jejichž přímým terčem byla stěžovatelka kvůli své orientaci.

Soud tak vzhledem k výše uvedeným selháním vnitrostátních orgánů uzavřel, že došlo k porušení práv stěžovatelky chráněných článkem 3 Úmluvy ve spojení s článkem 14. Dodal, že tak již není třeba posuzovat, zda došlo i k porušení článku 8 ve spojení s článkem 14.